

Андреј Бели

Петербург

Превела
НАДА УЗЕЛАЦ

Пролог

Ваша превасходства, вискородства, благородства, грађани!

.....

Шта је наша Руска Империја?

Наша Руска Империја географско је јединство, што значи: део познате планете. А Руска Империја обухвата: као прво – велику, малу, белу и црвену Русију; као друго – Грузијско, Пољско, Казањско и Астраханско краљевство; као треће – обухвата... Али – и тако даље, и тако даље, и тако даље.

Наша Руска Империја састоји се од многих градова: престоничних, губернијских, среских и иностраних; и још: – од престоничног града и мајке руских градова.

Престонични град је – Москва; а мајка руских градова је Кијев.

Петербург, или Санкт-Петербург, или Питер (што је иста ствар) истински припада Руској Империји. А Цариград, Константиноград (или како кажу, Константинопол), припада јој по праву наслеђа. И о њему нећемо излагати.

Усредсредимо се на Петербург: постоји – Петербург, или Санкт-Петербург, или Питер (што је иста ствар). На основу истих увида, Невски проспект је петербуршки проспект.

Невски проспект одликује упечатљиво својство: састоји се од простора за циркулацију публике; омеђују га нуме-

рисане куће; нумерација прати редослед кућа – а проналажење праве куће веома је олакшано. Невски проспект, као и сваки проспект, јавни је проспект; односно, проспект за кретање публике (не ваздуха, на пример); куће које чине суштину његових бочних граница – хм... да:... оне су за публику. Невски проспект увече осветљава електрика. Прeko дана, Невски проспект не захтева осветљење.

Невски проспект је праволинијски (међу нама речено), због тога што је то – европски проспект; сваки европски проспект није само проспект, већ (као што сам већ рекао) европски проспект, због тога што... да...

Због тога што је Невски проспект – праволинијски проспект.

Невски проспект важан је проспект у овом неруском – главном граду. Остали руски градови представљају гомилу дрвених кућа.

А Петербург се упадљиво разликује од свих њих.

Ако наставите да износите најбесмисленију легенду – постојање милион и по становника Москве – онда ћете морати да признате да ће главни град бити Москва, јер само у престоницама може да буде милион и по становника; али у губернијским градовима никаквих милион и по становника нема, никад их није било, нити ће их бити. А према бесмисленој легенди, испоставља се да престоница није Петербург.

Ако Петербург није престоница – онда Петербурга нема. Само тако изгледа да он постоји.

Било како било, Петербург не само да нам се привиђа, већ се и појављује – на мапама: у облику два круга, један унутар другог, с црном тачком у средини; и из ове математичке тачке, која нема размере, он енергично изјављује о томе – да постоји: одатле, из ето те тачке, навире бујица штампаних књига; из ове невидљиве тачке безглаво навире циркулар.

ПРВО ПОГЛАВЉЕ,

у којем се излаже прича о једној угледној особи,
њеним умним играма и ефемерности бића

Било је страшно време:
Сећање на њега је свеже.
О њему, пријатељи моји, за вас
Почећу своју причу –
Моја ће прича бити тужна.¹

А. Пушкин

Аполон Аполонович Абљеухов

Аполон Аполонович Абљеухов био је из веома угледне породице: за претка је имао Адама. И то није најважније: неупоредиво важније овде је то да је племенито рођени предак био Сем, то јест сам родоначелник семитских, хетитских и црвенокожачких народа.²

Овде ћемо направити прелаз ка прецима не тако удаљене епохе.

Ови преци (тако изгледа) живели су у Киргиско-кајсачкој хорди,³ одакле је, за време царице Ане Иоановне,⁴ у руску службу храбро ступио мирза Аб-Лај, сенаторов пра-пра-деда,⁵ који је на хришћанском крштењу добио име Андреј и надимак Ухов. Тако се о овом изданку монголског племена говори у грбовнику Руске империје.⁶ Краткоће ради, Аб-Лаи-Ухов касније је постао једноставно Абљеухов.

Овај пра-прадеда, прича се, испоставља се да је зачетник рода.

Сиви лакеј са златним ширитима брисао је прашину с писаћег стола; на одшкринута врата провири куварева капа.

„Ти си, гле, сам устао...”

„Мају се колоњском водом, а ускоро ће изволети на кафу...”

„Ујутру је поштар рекао да господар има – писмо из Хишпаније: с хишпанском марком.”

„Рећи ћу вам нешто: мање би требало да забадате нос у писма...”

„Дакле: Ана Петровна...”

„Па – и онда...”

„Па ја сам тако-тако... Ја – шта бих: ништа...”

Куварева глава одједном нестаде. Аполон Аполонович Абљеухов уђе у канцеларију.

.....

Оловка која је лежала на столу привукла је пажњу Аполон Аполоновича. Аполон Аполонович уобличио је намеру: да врху оловке подари изоштрен облик. Он брзо приђе столу и зграби... притискач за папир, који је дуго окретао дубоко замишљен, пре него што схвати да му је у рукама притискач за папир, а не оловка.

Његова расејаност проистекла је из тога што му је у том тренутку пала на памет дубока мисао; и истог тренутка, у невреме, прешла у неухватљиви мисаони ток (Аполон Аполонович журио је у Установу). У „Дневнику“, који је у години његове смрти требало да се појави у периодици, појавила се још једна страница.

Аполон Аполонович брзо је бележио мисаони ток који се одвијао: забележивши овај ток, он помисли: „Време је и на службу.” И оде у трпезарију да попије своју кафу.

Пре свега, с некаквом непријатном упорношћу, почео је да испитује старог собара:

„Да ли је Николај Аполонович устао?“

„Никако: још нису устали...“

Аполон Аполонович незадовољно протрља носну кост:

„Е... кажите: кад ће – кажите – Николај Аполонович, да тако кажем...“

„Па, устају донекле касније...“

„Па, колико касније?“

И истог тренутка, не чекајући одговор, упути се према кафи, гледајући на сат.

Било је тачно пола десет.

У десет сати је он, старац, отишао у Установу. Николај Аполонович, младић, устао је из кревета два сата касније. Сваког јутра сенатор се распитивао за ово време буђења. И сваког јутра се мрштио.

Николај Аполонович био је сенаторов син.

Једном речју, био је начелник Установе...

Аполон Аполонович Абљеухов одликовао се храброшћу; не једна звезда доспела је на његова златом извезена прса: звезда Станислава и Ане, чак и Бели орао.

Лента коју је носио била је плава лента.⁷ А недавно су, из лакиране црвене кутије, на обитавалиште патриотских осећања засијали зраци дијамантских знамења, то јест орден Александра Невског.

Какав је био друштвени положај лица које се овде уздигло ни из чега?

Мислим да је питање прилично неумесно: Абљеухова је Русија знала по изврсној дужини говора које је држао; ови говори су, без прекида, заискрили и нечујно сипали некакве отрове на непријатељску страну, услед чега је, тамо где следи, предлог те стране био одбијен.⁸ Постављањем Абљеухова на одговорно место, девети детепартман⁹ постао је неделотворан. Аполон Аполонович водио је упорну борбу с овим одељењем, и папирима, и, где је било потребно, гово-

рима, олакшавајући увоз америчких машина за везивање снопља у Русију (девето одељење није одговарало за увоз). Говори сенатора проширили су се по свим регионима и покрајинама, од којих ниједна, у просторном погледу, није инфериорнија од Немачке.

Аполон Аполонович био је начелник Установе: па, оне... како се беше звала?

Укратко, био је начелник Установе, наравно, вама познате.

Ако упоредимо мршаву, потпуно неопisivу фигуру мог честитог мужика с неизмерном громадом механизма којима управља, можда би могло надугачко, авај, препустити се наивном дивљењу; али, ето – сви су се неподељено дивили експлозији умних снага које су избијале управо из ове лобање, у инат целој Русији, у инат већини департмана, с изузетком једног: али начелник тог департмана, сад већ скоро две године, ућутао је вољом судбине под надгробном плочом.¹⁰

Мој сенатор само што је напунио шездесет осам година; а његово лице, бледо, личило је и на сиви притискач за папир (у свечаном тренутку) и на папир-маше (у тренуцима доколице); сенаторове камене очи, опасане црно-зеленом провалијом, деловале су још више плаве и громадније у тренуцима умора.

Рецимо још и ово: Аполон Аполонович није био нimalо забринут кад је посматрао своје потпуно зелене и до громаде увеличане уши на крвавој позадини горуће Русије. Недавно је био приказан овако: на насловној страни уличног хумористичког часописа, једног од оних „жидовских“ часописа, чије су се кржаве насловне стране тих дана умножавале запрепашћујућом брзином на проспектима крцатим људима...

Северо-исток

У трпезарији од храстовине чуло се откуцавање сата; клањајући се и пиштећи, певала је сивкаста кукавица; на знак старе кукавице, Аполон Аполонович сео је испред порцеланске шоље и откидао топле комадиће белог хлеба. И уз кафу, Аполон Аполонович присетио се својих претходних година; и за кафом се – чак, чак – шалио:

„Ко је, Семјоничу, најугледнији од свих?“

„Верујем, Аполоне Аполоновичу, да је најугледнији од свих – активни тајни саветник.“ Аполон Аполонович се осмехну само уснама:

„А ви не мислите тако: најугледнији од свих је – оџачар...“

Собар је већ знао завршетак каламбурa: али је из поштовања – ћутао.

„Због чега, господине, усуђујем се да питам, таква част – оџачару?“

„Пред активним тајним саветником, Семјоничу, одступа...“

„Верујем да је то тако, Ваше високопревасх...“

„Оџачар... Пред њим би одступио чак и активни тајни саветник, јер: оџачар уме да упрља.“

„Управо тако“ – додаде собар с поштовањем...

„Па, ето: само што постоји угледнија дужност...“

А ту одмах додаде:

„Послужитељ у тоалету...“

„Пф!...“

„И сам оџачар одступио би пред њим, а не само активни тајни саветник...“

И – гутљај кафе. Али да приметимо: сам Аполон Аполонович ипак је био стварни тајни саветник.

„Па, Аполоне Аполоновичу, бивало је и тако: Ана Петровна причала ми је...“

На речи „Ана Петровна“, седокоси камердинер накрачко застADE.

„Сиви капут?“

„Сиви капут...“

„Претпостављам и сиве рукавице, господине?“

„Не, хтео бих рукавице од антилоп...“

„Изволите, Ваше високопревасходство, да причекате: јер рукавице су нам у ормару: а полица на северо-западу.“

Аполон Аполонович само једном се упутио у неважне животне ствари: једном је извршио ревизију свог инвентара; инвентар је био уредно евидентиран и установљена номенклатура свих полица и регала; појавиле су се полице под словима: а, бе, це; а четири стране полица попримиле су ознаку четири стране света.

Одложивши наочаре, Аполон Аполонович забележи код себе у регистру, ситним, китњастим рукописом: чаше, полица – бе и це, то јест северо-исток; копију регистра примио је собар, који је и утврдио упутства за поступање с прибором скупочене тоалете; та упутства би, у време несанице, непогрешиво изговарао наизуст.

У дотераној кући животне буре пролазиле су бешумно; ипак, олује живота овде су ништа мање погубно протицале: нису одјекивале догађајима; нису у срцима севале исцељујуће стреле муње; него су из промуклих грла извлачиле ваздух млазом отровних течности; и у свести укућана вртлогиле су се некакве мождане игре, попут густих испарења у херметички затвореним котловима.

Барон, дрљача

Са стола се уздизала хладна, дугонога бронза; абажур није светлуцао љубичасто-ружичастим тоном, истанчано осликаним: тајна ове боје изгубљена је у деветнаестом веку; стакло је потамнело од времена; истанчани нанос боје такође је потамнео од времена.

Златна висећа огледала у испустима између прозора гутала су дневну собу одасвуд својим зеленкастим стаклима;

и ето тамо – купидон златног образа овенчавао их је крилом; а онамо – златни венац, ловорике и руже пробадао је отежали пламен бакљи. Између огледала одасвуд су светлуцали седефасти сточићи.

Аполон Аполонович брзо отвори врата, ослањајући се руком на кристалну, фасетирану кваку; по сјајним дашчицама паркета одзвањао је његов корак; са свих страна наваљивале су хрпе порцеланских дрангулија; ове дрангулије донели су из Венеције он и Ана Петровна пре – тридесет година. Сећања на сумагличасту лагуну, гондолу и арију која јеца у даљини, пролетела су кроз глави у сенатора некако у погрешно време...

Одмах је скренуо поглед према клавиру.

Са жутог, лакираног поклопца блистали су листови бронзане инкрустације; и опет се (мучна успомена!) Аполон Аполонович сетио: бела петербуршка ноћ; у окнима је противчала широка река; и стајао је месец; и грмела је Шопенова рулада: сећао се – свирала је Шопена (не Шумана) Ана Петровна...¹¹

Заблистали су листови инкрустације – седеф и бронза – на кутијама и полицама које су излазиле из зидова. Аполон Аполонович сео је у фотељу налик царској, где су на бледо-азурном сатену седишта вијугали венци, а с кинеског послужавника руком се ухватио за свежањ неотворених писама; његова ћелава глава повила се према ковертама. Док је чекао лакеја с оним вечним: „Коњи су спремни“, он би се овде, пре поласка на посао, удубљивао у читање јутарње преписке.

Тако је поступио и данас.

И коверте је отварао цепајући их: коверат за ковертом; обични, поштански – маркица залепљена укриво, рукопис нечитак.

„Хм... Тако, тако, тако: веома добро...“

И коверат је био пажљиво одложен.

„Хм... Молба...“

„Молба и још једна молба...“

Коверте је отварао, цепајући их немарно; ово – кад дође време, касније: некако...

Коверта од пуног сивог папира – запечаћена, с монограмом, без марке и с печатним воском.

„Хм... гроф Даблве¹²... Шта ли је то? – Тражи да буде примљен у Установи... Лична ствар...”

„Хмм... Аха!...”

Гроф Даблве, начелник деветог департмана, био је противник сенатора и противник ситносопственичке пољопривреде.

Затим... Бледо-ружичасти, минијатурни коверат; сенаторова рука задрхта; препознао је овај рукопис – рукопис Ане Петровне; осмотрио је шпанску марку, али коверат није отворио:

„Хм... новац...”

„Новац је послат, је л’ тако?”

„Новац ће бити послат!...”

„Хм... Забележити...”

Аполон Аполонович, мислећи да је извадио оловку, извуче из свог прслука коштану четкицу за нокте и већ се спремао да њом испише „послати натраг на адресу“, кад...

„?...”

„Спремни к...”

Аполон Аполонович подиже ћелаву главу и изађе из собе.

.....

На зидовима су висиле слике, натопљене уљаним сјајем; и с муком, кроз сјај, могле су да се виде Францускиње, које подсећају на Гркиње, у уским туникама прохујалих дана Директоријума¹³ и с високо уздигнутим фризурама.

Изнад клавира висила је мала копија Давидове слике „Distribution des aigles par Napoleon premier”.¹⁴ Слика је приказивала великог императора с венцем и пурпурним хермелином; император Наполеон испружао је своју руку према

пернатом скупу маршала; друга рука држала је метално жезло; на врху жезла седео је тешки орао.

Сјај дневне собе био је хладан због потпуног одсуства ћилима: паркет је блистао; када би га сунце на тренутак обасјало, очи би се нехотице затвориле. Хладно је било гостопримство дневне собе.

Али са сенатором Абљеуховом оно је било уздигнуто до начела.

Оно се утиснуло: у домаћина, у кипове, у послугу, чак и у тиграстог смеђег булдога, који живи негде у близини кућиње; у овој кући сви су се снебивали, уступајући место паркету, сликама и киповима, смешећи се, стидели се и гутали речи: ласкали су и клањали се, и налетали једни на другима – по овом паркету који одјекује; и стискали своје хладне прсте у налету бесплодне сервилности.

Од одласка Ане Петровне: дневна соба била је тиха, поклопац клавира је био спуштен: рулада није грмела.

Да – поводом Ане Петровне, или (једноставније речено) поводом писма из Шпаније: чим је Аполон Аполонович замакао, два окретна лакеја одмах су почела да наклапају.

„Писмо није прочитао...”

„Како и би: почеће да га чита...”

„Хоће ли га одаслати?”

„Па, очигледно...”

„Такав, боже ме опрости, камен...”

„Ви, кажем вам, такође: припазите на вербалну деликатност”.

.....

Кад се Аполон Аполонович спустио у предворје, његов седокоси камердинер, спустивши се такође у предворје, подиже поглед према угледним ушима, држећи у руци табакерицу – поклон од министра.

Аполон Аполонович застаде на степеништу, тражећи праву реч.

„Хм... Слушајте...”

„Ваша високопревасходство?”

Аполон Аполонович тражио је одговарајућу реч:

„Шта уопште – да – ради... ради...”

„?...“

„Николај Аполонович.”

„Ништа посебно, Аполоне Аполоновичу, они су здраво...”

„И још?”

„Као и раније: изволели су да се затворе и књижице читају.”

„И књижице?”

„Затим се још шетају по собама...”

„Шетају се – да, да... И... И? Како?”

„Шетају се унаоколо... У кућном огртачу, господи-не!...”

„Читају, шетају се... Тако... Даље?”

„Јуче су чекали код себе...”

„Чекали кога?”

„Кројача...”

„Каквог то кројача?”

„Кројача...”

„Хм-хм... У коју сврху?”

„Претпостављам да ће ићи на бал...”

.....

„Аха – тако: ићи ће на бал...”

Аполон Аполонович протрља носну кост: лице му се озари од осмеха и одједном постаде старачко:

„Ви сте из сељаштва?”

„Тачно тако, господине!”

„Па, онда сте ви – знате ли – барон.”

„?”

„Имате ли дрљачу?”

„Дрљачу је имао мој родитељ.”

„Па ето, видите, а ви још кажете...”

Аполон Аполонович, узевши цилиндар, прође на отворена врата.

Кочија одлете у маглу

Ситна кишица поливала је улице и проспекте, тротоаре и кровове; сливала се она у хладним млазевима из лимених олука.

Ситна кишица поливала је пролазнике: награђујући их грипом; заједно са ситном прашином кише, инфлуенца и грип увлачили су се испод подигнутих крагни: гимназијалца, студента, чиновника, официра, поданика; и поданик се (да тако кажем, обичан човек) тужно освртао око себе; и гледао на проспект убледелог, сивог лица; кружио је он бесконачним перспективама, одолевао бесконачности, без икаквог гунђања – у бескрајној реци истих као и он – усред јурњаве, тутњаве, тандркања кола, ослушкујући издалека мелодични глас аутомобилске руладе и све јачи хук жуто-црвених трамваја (хук је затим поново сплашњавао), у сред непрекидних узвика грлатих продаваца новина.

Из једне бесконачности улетео је у другу; а затим се саплео на насип; овде се све завршавало: мелодични глас аутомобилске руладе, жуто-црвени трамвај и свих могућих обичних људи; овде је био крај земље и крај бесконачности.

А тамо, а тамо: дубина, зеленкасти муљ; а далеко, у даљини, као да су даље него што би требало, острва су поплашено посрнула и шћућурила се; шћућурила су се имања; и здања су се некако шћућурила; изгледало је да ће – воде пропасти и да ће се у том тренутку на њих обрушити: дубина, зеленкасти муљ; а изнад овог зеленкастог муља, у магли је грмео и дрхтао црни, црни Николајевски мост, бежећи на другу страну.

У то тмурно петербуршко јутро, отворила су се тешка врата раскошне жуте куће: прозори жуте куће¹⁵ гледали су на Неву. Обријани лакеј са златним ширитима на реверии-

ма појури из предворја да упути знак кочијашу. Пегаво-сиви коњи бацише се према улазу; довукоше кочију на којој је био изведен стари племићки грб: једнорог који пробада витеза.¹⁶

Одважни квартални полицајац, пролазећи поред трема, укипио се у ставу „мирно“, кад је Аполон Аполонович Абљеухов, у сивом капуту и с високим црним цилиндром, каменог лица који је подсећао на притискач за папир, брзо истрчао из предворја и још брже дотрчао до папучице кочије, у ходу навукавши црне антилопске рукавице.

Аполон Аполонович Абљеухов брзим, растројеним погледом обухвати кварталног надзорника, кочију, кочијаша, велики црни мост, пространство Неве, где су се сумагличaste даљине с безбројним димњацима тако нејасно оцртавале, и одакле је преплашено гледало Васиљевско острво.

Сиви лакеј журно залупи врата кочије. Кочија брзо одлете у маглу; а случајни квартални полицајац, потресен свиме што је видео, дуго је, дуго гледао преко рамена у чађаву маглу – куда је кочија брзо одлетела; и он уздахну и оде; убрзо је и ово раме полицајца нестало у магли, као што су и сва рамена, сва леђа, сва сива лица и сви црни, мокри кишобрани нестали у магли. Туда је погледао и честити лакеј, гледао је десно, лево, на мост, на пространство Неве, где су се тако нејасно оцртавале сумагличaste даљине с безбројним димњацима, и одакле је преплашено гледало Васиљевско острво.

Овде, на самом почетку, морам да прекинем нит свог приповедања, како бих читаоца упознао с местом одвијања једне драме. Претходно је потребно исправити нетачност која се увукла: за њу није крив аутор, већ ауторово перо: у то време трамвај још није ишао по граду:¹⁷ била је то хиљаду деветсто пета година.

Квадрати, паралелопипеди, коцке

„Е-хеј, е-хеј...”

То је кочијаш викао...

И кочија је на све стране шљискала блато.

Тамо где је лебдела тек као сумагличаста влага, прво се нејасно указала чађава, а затим се с неба на земљу спустила црно-сива Исакијевска саборна црква;¹⁸ указао се, а затим и појавио споменик императору Николају¹⁹ на коњу; метални император био је у униформи лајб-гарде; у подножју се из магле појавио, и у маглу поново отишао, николајевски гренадир са својом чупавом капом.

Кочија је долетела на Невски.

Аполон Аполонович Абљеухов љуљао се на црвеним јастуцима седишта; четири усправна зида одвајала су га од уличног шљама; на тај начин био је одвојен од гомила људи које су се развличиле, одвојен од жалосно намочених црвених омотница часописа који су се продавали на тој раскрсници.

Правилност и симетрија смиривали су сенатору живце, које су ионако онеспокојавале и неуједначеност његовог домаћег живота и беспомоћно окретање нашег државног точка.

Хармонична једноставност одликовала је његов укус.

Више од свега волео је праволинијски проспект; овај проспект подсећао га је на временски проток између две животне тачке; и на још нешто: сви остали градови хрпа су дрвених кућа, а Петербург се упадљиво разликује од свих њих.

Мокар, клизави проспект: ту су се куће као коцке слиле у систематичан, петоспратни ред; овај ред разликовао се од линије живота само у једном погледу: овај ред није имао ни крај ни почетак; овде се средина животних лутања за носиоца дијамантских знамења испостављала као крај животног пута за многа високопостављена лица.

Сенаторовом душом овладало би надахнуће, сваки пут кад би његова лакирана коцка попут стреле пресекла линију Невског проспекта: тамо, с оне стране прозора, видели су се кућни бројеви; и одвијао се саобраћај; тамо, одатле – у ведре дане из далека, из далека, заслепљујуће су блистали: златна игла, облаци, црвени зрак заласка сунца; тамо, одатле, у магловите дане – нема ничега, никога.

И тамо је било – линија: Нева, острва. Вероватно је, у те далеке дане, кад су се из маховинастих мочвара издизали високи кровови, и јарболи, и торњеви, режући својим зупцима влажну, зеленкасту маглу –

– на својим сеновитим једрима Летећи Холанђанин²⁰ полетео пут Петербурга с оловних пространстава Балтичког и Немачког мора, да би овде на превару подигао своје магловите поседе и талас надлазећих облака назвао острвима; паклена светла крчми двеста година је Холанђанин одавде палио, а народ православни навирао и навирао у те паклене крчме, ширећи трулу заразу...

Избледеле су тамне сенке. Паклене крчме су остале. Дуге године православни народ овде је пијанчио с утваром: с острва је дошла раса копилади – ни људи, ни сенке – наставивши се на граници два, једна другом, туђа света.

Аполон Аполонович није волео острва: становништво је тамо – било радничко, грубо; рој више хиљада људи тумара ујутру до фабрика с мноштво димњака; а сад је знао да тамо кружи браунинг; и још понешто. Аполон Аполонович мислио је: становници острва убрајају се у становништво Руске Империје; и општи попис уведен је и код њих; имају нумерисане куће, парцеле, државне установе; становник острва је – адвокат, писац, радник, полицијски чиновник; себе сматра Петербуржанином, али он, житељ хаоса, као надлазећи облак прети престоници Империје... Аполон Аполонович није хтео даље да размишља: немирна острва – згње-

чити, згњечити! Приковати их за земљу челиком огромног моста и изрешетати их са свих страна стрелама...

И тако, замишљено гледајући у тај бескрај магли, државни човек из црне коцке кочије одједном се рашири на све стране и надви се над њом ње; и прохтело му се да кочија полети напред, да му проспекти полете у сусрет – проспект за проспектом, да се цела сферична површина планете, попут змијских прстенова, прекрије црно-сивим коцкама кућа; да сва земља, притиснута перспектима, у праволинијском космичком трку пресече непрегледност праволинијским законом; да се мрежа паралелних проспеката, пресечена мрежом проспеката, прошири у бездан спољашњег простора квадратима и коцкама: један квадрат по становнику, тако да... тако да...

После линије свих симетрија, фигура која га је смирила био је – квадрат.

Предавао би се, бивало је, дугом времену празног размишљања: пирамиде, троуглови, паралелопипеди, коцке, трапези. Немир га је обузимао тек при разматрању засечене купе.

Цик-цак линију није могао да издржи.

Овде, у кочији, Аполон Аполонович дуго је, без размишљања, уживао у четвороугаоним зидовима, налазећи се у средишту црне, савршене и атласом пресвучене коцке: Аполон Аполонович био је рођен да буде затворен у самицу; само га је љубав према државној планиметрији заогрнула у вишестраност одговорне дужности.

.....

Мокар, клизави проспект пресецао је мокар проспект под правим углом, углом од деведесет степени; на месту пресецања линија стајао је полицајац...

И баш исте такве куће издизале су се тамо, и исте сиве струје људи пролазиле туда, и иста зелено-жута магла стајала тамо. Усредсређено су тамо трчала лица; тротоари су шапутали и шљапкали; отирале се каљаче; плутао свечани,

филистарски нос. Носеви су пролазили у великом броју: орловски, пачији, петловски, зеленкасти, бели; и овде је промицало одсуство било каквог носа.²¹ Овде су промицали самци, и парови, и тројке-четворке; а лонац за лонцем: лонци, перје, капе; капе, капе, перје; тророги шешир, цилиндар, капа; марамница, кишобран, перо.

Али паралелно с незауостављивим проспектом пружао се незауостављиви просpekt с таквим истим редом кутија, нумерација, облака; и истим оним службеником.

Има бесконачности унутар бесконачности неухватљивих проспеката с бесконачношћу у бесконачности одбеглих сенки, које се укрштају. Цео Петербург – то је бесконачност проспекта подигнута на енти степен.

Изван Санкт Петербурга нема ничег.

Житељи острва вас задивљују

Навике острвљана задивљују вас својим лоповским путевима; лица су им зеленија и блеђа од свих овоземаљских створења; кроз кључаоницу ће ући острвљанин – некакав *разночињец*²²: можда с брковима; а могао би и да тражи новац – да наоружа фабричке раднике; почеће да брбља, да шапуће, да се кикоће: и ви ћете дати; и тад више нећете спава-ти ноћу; ваша соба почеће да брбља, шапуће, кикоће се: то је он, становник острва – незнанац с црним брковима, неухватљив, невидљив, нема га; већ је – у губернији; и погледаш – почну да брбљају и шапућу тамо, далеко, далеко, у срезовима; загрмеће и почеће да брбља у тамошњим забаченим срезовима – Русија.

Био је последњи дан септембра.

На Васиљевском острву, у дубини седамнаестог реда, из магле је гледала огромна и сива кућа; из дворишта је у кућу водило црно, прљаво степениште: било је врата и врата; једна од њих се отворише.

На прагу врата појави се незнанац с црним брковима.

Затим, затворивши врата, незнанац полако поче да се спушта; спуштао се с четвртог спрата, опрезно идући степеницама; у руци му се равномерно њихао не баш мали, али не баш ни велики завежљај, повезан прљавим пешкирићем с црвеним рубовима који су приказивали безбојне фазане.

Мој незнанац се с највећом пажњом односио према завежљају.

Степениште је, само се по себи разуме, било црно, посто корама од краставца и листом купуса, који су ноге више пута гњечиле. Странац с црним брковима и оклизнуо се о тај лист.

Једном руком тад се ухватио за ограду, а другом (са завежљајем) збуњено описао у ваздуху нервозни цик-цак; али се описивање тог цик-цака у ствари односило на лакат: мој незнанац очигледно је хтео да заштити завежљај од несрећног случаја – да овај не тресне свом снагом о камени степеник, јер се у кретању лакта испољавао заиста вешт акробатски трик: деликатну истанчаност покрета подстакао је некакав инстинкт.

А онда је, при сусрету с домаром, који се пењао степеништем с нарамком јасиковог огрева пребаченог преко рамена и препречио му пут, незнанац с црним брковима поново почео да показује велику забринутост за судбину свог завежљаја, којег би могао да се закачи за некакву грану; предмети у завежљају мора да су били посебно осетљиви.

У супротном, понашање мог незнанца не би било разумљиво.

Кад се задивљујући незнанац опрезно спустио до црних улазних врата, црна мачка, појавивши се код његових ногу, фркну и, подигнутог репа, пресече му пут, испустивши пилећу дроб пред незнанчеве ноге; преко лица мог незнанца пређе грч; и глава му се нервозно трзну унатраг, откривајући нежни врат.

Ови покрети били су својствени младим дамама из добрих времена, кад би даме из тог времена почеле да осећају жеђ: како би необичним поступком потврдиле привлачно

бледило на лицу, које се постиже испијањем сирћета и си-
сањем лимуна.

И управо такви покрети понекад се примећују код мла-
дих савременика, исцрпљених од несанице. Странац је па-
тио од такве несанице: задимљеност његовог стана то је и
наговештавала; и о том истом сведочила је и плавичаста
нијанса нежне коже његовог лица – тако деликатне коже
да, кад мој незнанац не би имао бркове, вероватно бисте у
незнанцу угледали прерушену госпођицу.

А ево, незнанац је – у дворишту, правоугаонику, потпу-
но прекривеном асфалтом и са свих страна стиснутом че-
твороспратном громадом с мноштвом прозора. На средини
дворишта били су наслагани осушени нарамци јасиковог
огрева; а одавде се видело парче седамнаесте линије, којом
је фијукао ветар.

Линије!

Само у вама остаје сећање на Петров Петербург.

Петар је једном повукао паралелне линије²³ у мочвара-
ма; те линије биле су обележене гранитом, каменом, па чак
и дрвеним плотом. Од Петрових правих линија у Петер-
бургу није остало ни трага; Петрова линија претворила се
у линију каснијег доба: у Катаринину заобљену линију, у
Александров систем колонада од белог камена.

Само овде, међу громадама, остале су Петрове кућице;
ево, ту је брвнара; тамо – зелена кућа; ево – плава, призем-
на, с јарко-црвеном фирмом „Менза“. Тачно такве куће биле
су овде разбацане у давна времена. И овде вас разноврсни
мириси погоде право у нос: мирише на морску со, харинге,
ужад, кожне јакне и луле, приобалне цераде.

Линије!

Како су се измениле: како су их изменили ови сурови
дани!

Странац се присетио: у ено оном прозорчету оне лепе
кућице, једне јунске летње вечери једна старица гризла је
усне; од августа, прозор је затворен; у септембру су донели
брокатни ковчег.

САДРЖАЈ

Пролог	7
Прво поглавље	9
Друго поглавље	75
Треће поглавље	146
Четврто поглавље	198
Пето поглавље	286
Шесто поглавље	342
Седмо поглавље	445
Осмо поглавље	555
Епилог	599
Напомене	603